

INTERVJU

JACOB VANN FIGHTEN

mot noterna

Sven-David Sandström upptäckte hans talang och i sommar spelar Staffan Scheja ett nyskrivet pianostycke av honom. Viveca Ringmar har träffat *Jacob Mühlrad* – tonsättaren som först ville bli rabbin, men som av en slump började spela på en synt. Det förändrade hans liv.

TEXT VIVECA RINGMAR

På inrådan av Sven-David Sandström sökte Jacob Mühlrad till Gotlands tonsättarskola och kom in. Där började kampen med att lära sig noter. – Det var som att börja om från noll. Plötsligt kunde jag inte längre använda mig av min intuition där jag ändå hade utvecklat en fingerfärdighet och improvisationsteknik.

FOTO KARL GAEBOR

IMIN MUSIK FINNS ETT stråk av vemod, men också något meditativt. Min drivkraft i komponerandet är att jag vill *förstå* tillvaron på ett djupare existentiellt plan, säger tonsättaren Jacob Mühlrad.

Den dag jag träffar honom i cafeteria på Musikhögskolan lägger han sista handen vid två nya verk, ett för Norrbotten NEO och ett för Blåsarsymfonikerna i Stockholm. Plötsligt plingar hans mobil, en klasskamrat skickar ett sms med en notbild och frågan: menar du så här? Jacob får extra hjälp med korrekturläsning av partitur eftersom han har grav dyslexi.

– Jag var en orolig själ som barn, hade läs- och skrivsvårigheter och svårt att koncentrera mig i skolan. Lärarna, som inte förstod min situation, betraktade mig som lat och dum och gav mig ingen hjälp, vilket gjorde att min motivation minskade ännu mer. Det var en jobbig tid, men min mamma stöttade mig kolossalt hela skoltiden.

Jacob Mühlrad berättar att skolan, där han gick på låg- och mellanstadiet, först inte ville göra någon dyslexiutredning, men att hans mamma till slut drev igenom det. Efter utredningen förändrades skolans attityd, men hjälpen kom för sent, menar Jacob. Då var han redan tonåring och skulle börja på högstadiet.

– Jag bytte skola och fick superbra hjälp av speciallärare, men det var alltså först i högstadiet som jag lärde mig läsa, lärde mig klockan och andra basala saker.

ATT LYSSNA PÅ MUSIK var en tröst under barndomen och även att gå till synagogan.

– När jag var liten var jag väldigt religiös. Nu i efterhand kan jag förstå att det var de rituella momenten i gudstjänsten som fascinerade mig. Jag tyckte om att det fanns en struktur, ett schema över de olika delarna i gudstjänsten. Senare lärde jag mig psalmer som jag fick sjunga i synagogan.

– Om jag hittar något som jag gärna vill göra går jag in i det fullständigt, med själ och hjärta. Och jag gick verkligen in för religionen, höll kosher, hade lockar vid tinningarna, bar kippa. Jag ville bli rabbin och studerade judendomen intensivt, fördjupade mig i Toran och upptäckte att det var oerhört spännande att just *fördjupa* sig i ett ämne. Jag fick en enorm tillfredsställelse av att förstå saker. Det kanske var en sorts kompensation för att det gick dåligt för mig i skolan.

– Egentligen var det konstigt att jag som 9-åring kände att jag ville ägna mitt liv åt religionen, särskilt som mina föräldrar inte är speciellt religiösa. Men judendomen är en del av mitt kulturarv och min historia.

JACOB MÜHLRADS MORFAR och mormor var överlevare från Förintelsen. Hans morfar satt fyra år i Auschwitz. Och Jacobs farfar kom som 13-åring från Tyskland till Sverige med det som kallades Kindertransport, en räddningsaktion för judiska barn som genomfördes strax innan andra världskriget bröt ut.

– Min morfar var djupt berörd av att jag deltog i gudstjänsterna i synagogan, han grät när jag läste texter och sjöng psalmer på hebreiska. Jag tror att det kändes som en seger för honom att se mig där.

Jacob knyter ofta an till det judiska i sina kompositioner. I verket *Nigun*, som han skrev för Radiokören förra året, har han använt sig av tropptecknen från Toran, där varje ord har ett tecken som anger en sorts melodi för just det ordet. *Nigun* betyder ”den ordlösa melodin”.

MUSIKEN KOM IN i Jacob Mühlrads liv av en slump. Hans äldre syster spelade piano och vid ett tillfälle plockade pappan upp hennes gamla synt från källaren för att reparera den. När man tryckte på play spelade synten upp ett verk av Mozart.

– Då började jag härma musiken och tog ut stycket på gehör på pianot. När mamma hörde mig föreslog hon att jag skulle börja ta lektioner.

Sagt och gjort, 14 år gammal tog han sin första pianolektion.

– Det var roligt att spela piano och plötsligt hade jag hittat något som jag äntligen var bra på. Men när min pianolärare tog fram noter blev det totalt kaos i mitt inre. Notlinjerna hoppade och noterna som var på linjerna hoppade också. Jag kunde absolut inte lära mig noter, det gick bara inte!

I stället lärde sig Jacob pianostycken på gehör. Läraren spelade före och han härmade. Efter ett halvår hade han lärt sig *Toccat och fuga i d-moll* av Bach som han spelade upp på terminsavslutningen. Pianoläraren presenterade också Jacob för Staffan Scheja.

– Jag spelade upp just *Toccat och fuga i d-moll* för Staffan. Hans första kommentar var ”väldigt anarkistisk fingersättning”, säger Jacob och skrattar.

Staffan Scheja var dock skeptisk till att undervisa Jacob eftersom han inte kunde noter. Tillsammans med en annan pianolärare och stöd av Scheja övade Jacob då in en repertoar på gehör med målet att söka in till Musikhögskolan för att utbilda sig till pianist.

– När jag började spela piano lärde jag mig ett stycke i taget på gehör, men jag ville spela i flera timmar och det blev tråkigt att spela samma stycke hela tiden. Så jag började improvisera i någon sorts Chopin-stil och det var det första embryot till att jag började komponera. Jag memorerade mina improvisationer så att jag kunde återupprepa dem.

Jacob tror att dyslexin hjälpte honom att träna upp sin förmåga att memorera. Under skoltiden gjorde han aldrig några anteckningar, utan lärde sig genom att lyssna och försöka minnas. Vid ett tillfälle frågade Jacobs syster om han ville spela på en glöggställning. Han tackade ja och bestämde sig för att spela ett av de stycken han kunde utantill, Franz Liszts *Liebestraum*.

– Jag kommer aldrig mer att spela det! När jag satt vid pianot fick jag en blackout och det hade aldrig hänt förut. Jag fick panik och kände att jag måste rädda situationen, så jag sa att jag hellre ville spela ett av mina egna stycken och började improvisera. När jag hade spelat klart kom en för mig okänd man fram och gav mig sitt visitkort.

Det var tonsättaren Sven-David Sandström. Efter mötet ringde Jacob honom och bad att få bli hans elev. Och under sista terminen i gymnasiet fick han privatlektioner en gång i veckan.

– Han introducerade nutida konstmusik för mig som jag aldrig hade varit i kontakt med tidigare. Jag levde i föreställningen att efter Stravinskij tog musikskapandet slut, skrattar Jacob.

SVEN-DAVID SANDSTRÖM BLEV hans guide in i musikvärlden.

– Min familj har verkligen uppmuntrat mig hela tiden, men eftersom ingen har musikalisk bakgrund visste jag inte vilken väg jag skulle gå. När jag mötte Sven-David insåg jag att det var kompositör jag ville bli och inte pianist. Han sa till mig med en enorm tyngd och kraft: ”Jacob, om du vill bli tonsättare, då *måste* du lära dig noter!”. Och det förändrade mitt liv.

På inrådan av Sven-David Sandström sökte Jacob Mühlrad till Gotlands Tonsättarskola och kom in. Där började kampen med att lära sig noter.

– Det var som att börja om från noll. Plötsligt kunde jag inte längre använda mig av min intuition vid pianot där jag ändå hade utvecklat en fingerfärdighet och improvisationsteknik. Den kunskapen var inte längre till hjälp. Nu skulle jag skapa musik genom att göra en abstraktion av musiken med hjälp av symboler på ett papper, som skulle representera det som hände i mitt huvud. Jag skulle lära mig att omvandla min känsla till fjärdedelar, halvnoter, pauser.

Metoden var intensivkurser i att läsa partitur. Ett notskrivningsprogram på datorn var också till stor hjälp. Jacob betonar även stödet från lärarna, inte minst Henrik Strindberg.

– Jag kämpade säkert 12 timmar om dagen och lyckades till slut lära mig noter. Först hittade läraren kanske 20 000 fel i ett partitur, senare 10 000 fel och det blev successivt allt bättre.

EFTER DEN TVÅÅRIGA UTBILDNINGEN på Gotland kom Jacob Mühlrad in på kompositionslinjen vid Musikhögskolan i Stockholm. Han har två år kvar där, men har redan fått många

Namn Jacob Mühlrad

Ålder 24

Bor Stockholm

Familj Syster Hanna, mamma Rosie, pappa Richard, farbror Ralph och kusiner.

Favorittonsättare «Italienaren Giacinto Scelsi, en elev till Arnold Schönberg. Scelsi var en kompositör som verkligen skrev något helt nytt. Hans musik är någon form av esoterisk modernism, som en hemlig lära. Om jag ska likna musiken vid konst är den ungefär som Hilma af Klints måleri.»

Du håller på att växa in i musiketablissemangen. Hur ska du behålla din egen musikaliska röst? «Jag kan vara oerhört envis och tycka om att provocera. Så jag kör nog helt enkelt bara på, försöker gå min egen väg, det är min strategi. Mina lärare på Musikhögskolan, Pär Lindgren och Karin Rehnqvist, är enormt stöttande och hjälper mig att ytterligare utveckla mitt tonspråk.»

«Plötsligt hade jag hittat något som jag äntligen var bra på. Men när min pianolärare tog fram noter blev det totalt kaos i mitt inre. Notlinjerna hoppade och noterna som var på linjerna hoppade också. Jag kunde absolut inte lära mig noter, det gick bara inte!»

verk uppförda, bland annat balettmusik på Kungliga Operan i Stockholm. Och han har en beställning från Berwaldhallen på ett kammarmusikverk för Radiosymfonikernas solofagottist Fredrik Ekdahl.

I sommar ska Staffan Scheja framföra ett nyskrivet pianostycke på Gotland Chamber Music Festival. Scheja uruppförde verket i Stockholm tidigare i år.

– Staffan och jag hade ett nära samarbete inför uruppförandet av stycket som är tekniskt utmanande. Nu fick jag ge igen för att jag inte kunde noter när jag mötte honom första gången. Så jag tänkte att nu jäklar Staffan ska du få se på noter, säger Jacob och brister ut i ett varmt skratt. Och när han fick noterna sa han: ”tack, nu har du räddat mina lördagskvällar!”

Jacob beskriver pianostycket *An echo of memories* och säger att det handlar om den eviga tonen.

– När du slår an en ton på pianot dör den ut efter en stund. Jag tycker alltid om att utmana och grunnade på hur jag skulle få pianot att frambringa en ton som är evig. Lösningen blev ett gitarrtillbehör som heter ebow, en liten grej som innehåller en magnet. När man sätter den på pianosträngen börjar den vibrera och man får en ton som aldrig dör ut. Stycket slutar med att två toner ligger och vibrerar som i ett musikaliskt tempel, in i evigheten.

– Det jag som barn upplevde i synagogan var ett tillstånd av långsiktig njutning, inte en kortsiktig tillfredsställelse, som att åka berg- och dalbana. Då har man roligt precis i det ögonblick man åker, sedan är det över. En religiös eller musikalisk upplevelse är något som består, som kan påverka över en längre tid. Och att nå det tillståndet strävar jag efter i mitt musikskapande.

«Jag kämpade säkert 12 timmar om dagen och lyckades till slut lära mig noter. Först hittade läraren kanske 20 000 fel i ett partitur, senare 10 000 fel och det blev successivt allt bättre.»

FOTO MARCUS RÖNNE

Vad säger mentorerna idag?

Staffan Scheja och **Sven-David Sandström** har haft en avgörande betydelse för Jacob Mühlrads val att satsa på en tonsättarkarriär.

STAFFAN SCHEJA OM

... första mötet

– Jacob kom till mig för att få hjälp med sitt pianospel som var väldigt ofärdigt. Han hade förutsättningar, men jag sa att han måste lära sig grunderna först innan han kastade sig ut på djupt vatten. Jag märkte redan då att han hade en oerhörd passion inom sig.

... verket *An echo of memories*

– Det stycke han har skrivit till mig är genomtänkt och välstrukturerat, men det är svårspelat med många rytmer ovanpå varandra. Under kompositionsprocessen kunde jag vara med och påverka och säga till exempel att "det här kommer inte att låta bra på piano" och Jacob var öppen för att förändra. Det är ett väldigt suggestivt stycke.

... Jacobs medverkan på Gotland Chamber Music Festival

– Jag vill satsa på den unga generationen och har bjudit in ett antal ungdomar till min festival i sommar. Vi kommer att ha ett seminarium om hur de ser på framtiden och musikkivet som är i ständig förändring.

– I *An echo of memories* tittar Jacob bakåt i musikhistorien och sätter den i ett nytt modernt sken, ibland citerar han Chopin och ibland är det tolvtonsmusik. Han experimenterar med en ebow som gör att det stundtals låter elektroniskt. Allt det här sammantaget gör att det känns som musik som har relevans i dag.

... Jacobs framtid

– Han vet vad han vill med sina verk och är nyfiken, fantasifull och kreativ. Om han fortsätter att arbeta vidare med samma nyfikenhet tror jag att det kommer att gå väldigt bra för honom.

SVEN-DAVID SANDSTRÖM OM

... första mötet

– När Jacob improviserade på pianot tyckte jag att han var en väldigt kreativ person. Jag berättade att jag var tonsättare och professor och då blev han mycket intresserad.

... vad som hände sedan

– Han ringde mig, men först svarade jag inte. Jag brukar tänka att om de inte hör av sig minst tre gånger är de inte så intresserade. Men Jacob ringde igen. Han hade en enorm kraft inom sig, han ville verkligen bli tonsättare och tvingade mig nästan att ge honom lektioner. Hahaha...

– Jag har undervisat länge, så jag ser när det finns en möjlighet att fortsätta som tonsättare. Vissa skriver bara musik som de har hört förut men Jacob hade mycket djupare idéer. Han kunde ingenting om komposition när vi möttes och jag känner mig väldigt glad och stolt över att jag ändå upptäckte hans möjligheter bakom all okunskap.

... kontakten i dag

– Han visar mig sina kompositioner och lyssnar på vad jag säger, vilket är en av hans stora fördelar – att han lyssnar på lärarna! Det är inte alla som gör, vissa tror att de redan kan allt.

... Jacobs musik

– Utmaningen för alla tonsättare är att hitta en egen klang som fångar den som lyssnar. Och den klangen har Jacob hittat, inte minst i körverken. Jag har mest hört hans körmusik och den är verkligen kanonfin!

... Jacobs framtid

– Han komponerar därför att det är det enda han vill göra och har en självklarhet i sitt väsen som gör att han kommer att lyckas. Dessutom är han en oerhört charmerande kille som har väldigt lätt att få kontakt med människor, vilket är en stor fördel för honom.